

Simigné Fenyő Sarolta

Lingvicizmus, nyelvi imperializmus

Bevezetés

A tanulmány három részre tagolódik. A bevezetés (1.) Bábel tornyának legendáját idézi, és azt emeli ki, hogy a nyelvi agresszió miként hozható kapcsolatba a bábéli események értelmezésével. Az első rész (2-3.) a lingvicizmussal és a nyelvi imperializmussal foglalkozik, azzal, hogy ezek az ideológiák miként hatják át a nyelvhasználatot, és hogy milyen sajnálatos következményekkel járhatnak. A második nagy rész (4-7.) a világnyelv és az agresszió kapcsolatát szemlélteti, majd bemutatja, miként lehet a nyelvi imperializmust, ezen belül az angolt mint világnyelvet pozitív célok szolgálatába állítani.

1. A többnyelvűség mint a nyelvi agresszió forrása

„A föld akkor még egy ajkú és egyazon beszédű volt” (Ter.11, 1-9). Ezekkel a szavakkal kezdi a Biblia a Bábel előtti időszak jellemzését, amikor a legenda szerint az emberek egyetlen nyelvet beszéltek, és ugyanazokat a szavakat használták. Egy volt az emberek és az Isten nyelve is. A Bábel előtti korszak nyelvi szempontból ideális állapotnak számít, hiszen az emberek ekkor még egyetértésben éltek, közös céljaik voltak, és egy mindenki számára érthető, közös nyelvet használtak. Az eredeti, Istentől való, tiszta nyelv még nem tartalmazott a nyelvi diszkriminációra lehetőséget nyújtó, alacsonyabb és magasabb presztízssű nyelveket, illetve nyelvváltozatokat.

Nem volt különbség sem a különböző nyelvközösségek, sem pedig a vidéki és a városi emberek nyelvhasználata között. Senkit nem bélyegezhettek meg azért, mert a magyar nyelv használata során pl. a *talán* helyett azt mondta volna, hogy *tán*, a *kellene* helyett azt, hogy *kéne*, a *mi* helyett azt, hogy *mink*, vagy a *hozzánk* helyett azt, hogy *nálunk*. Az említett beszédmódhoz nem kapcsolódhatott negatív társadalmi sztereotípiák, mely szerint így csak egy műveletlen, társadalmilag alacsony rendű személy beszélhet. Nem léteztek olyan ideológiák és struktúrák sem, „amelyek a nyelvi alapon elkülönülő közösségek közötti egyenlőtlen hatalommegosz-

tást” lettek volna hivatottak elősegíteni, illetve reprodukálni (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Lingvicizmus>).

A legenda szerint a torony összeomlását követően átok szakadt az emberiségre. A különböző nyelvek megjelenése nemcsak a megértés hiányát eredményezte, hanem szította az adott nyelven belüli és a különböző nyelvek közötti társadalmi és politikai ellentéteket is.

A Bábel tornyának összeomlását leíró történetnek különböző olvasatai, eltérő értelmezései vannak. Egyik értelmezés szerint az a nyelv, amelyet Isten adott az embereknek, az áttetsző dolgok jele volt. A nevek azokra a dolgokra vonatkoztak, amelyeket jelöltek. Bábel tornyának pusztulásakor Isten nem a nyelveket választotta el egymástól, hanem csupán az áttetszőséget, a szavaknak a dolgokkal való hasonlóságát szüntette meg. A nyelvek ezen elveszett hasonlóság alapján különböznek egymástól. „Csupán egyetlen nyelv őrzi a hasonlóság emlékét, ... A héber ... romjaiban hordozza az elsődleges megnevezés ismertetőjegyeit” (Foucault 2000: 55). Vagyis a héber volt az az első nyelv, amelyen Isten az emberekhez szólt.

Mások viszont nem feltétlenül fogadták el ezt az álláspontot. Amikor kutatni kezdték, hogy vajon nem az ő anyanyelvük lehetett-e az eredeti, Istentől való nyelv, nyilvánvalóan nem voltak tudatában, hogy olyan tevékenységbe kezdtek, amelyet az utókor majd az *agresszív* jelzővel fog illetni. Nem tudhatták, hogy törekvésükkel a nyelvi diszkriminációnak azt a fajtáját vetítik előre, amely a nemzeti nyelvek ellen irányul.

Megkezdődött a nyelvek vetélkedése. „Önjelölt nyelvészek” jelentek meg szinte minden nyelvközösségben, és megkíséreltek olyan elméleteket gyártani, amelyek saját nyelvük elsődlegességét, felsőbbrendűségét, míg más nyelvek „zagyvaságát”, alacsonyabb rendűségét hirdették. Egyesek már az Édenkertbe is bevitték a többnyelvűséget. Az újkorban egy spanyol tudós például kijelentette, hogy a Paradicsomban Ádám spanyolul beszélt, Éva olaszul válaszolt, a kígyó pedig németül sziszegte csábító szavait (Tótfalusi 1976). A 19. században nálunk is napvilágot láttak olyan, a tudományos megalapozottságot messzemenően nélkülöző írások (Horváth István történész tollából), amelyek bizonyítani kívánták, hogy a világ legősibb népe a magyar, és ennek következtében az első nyelv is a magyar volt. Horváth István *Babilon* nevében például *Bábolnát* vélte felfedezni, az ismert pun város, *Karthágó* nevét *Kard-hágóra*, Stockholm nevét pedig *Istókhalomra* vezette vissza. Véleménye szerint a *magyarokat* nevezték *makaroknak* is, amelyből a *makarosz* görög szó ered. Jelentése: *boldog*. Az átvétel magyarázata pedig az, hogy a magyarok uralma boldoggá tette a világ népeit.

A magyar nyelv elsődlegességéért Táncsics Mihály is síkraszállt, azt hangoztatva, hogy minden nép őse a magyarság. Ez a szittya eredetű ősnép alkotta meg a nyelvet, fedezte fel és ruházta fel jelentéssel a hangozat.

A 20. század elején Markos Gyula írt nyelvészeti tanulmányt arról, hogy magának a héber nyelvnek s így a világ többi nyelvének is a magyar volt az őse, és hogy a Bibliában 6000 magyar szó fordul elő; természetesen a magyarázatot minden esetben erőszakos szórokonításokról tanúskodott (Tótfalusi 1976: 16–18).

Természetesen az említett megoldások messzemenően nélkülözik a tudományos megalapozottságot, és arra ösztönöznek, hogy kijelentsük: nem szabad hamis érveket keresni azért, hogy egy nyelv felsőbbrendűségét megkíséreljük bebizonyítani. A Tótfalusi István könyvében felsorakoztatott példákat csupán azért idéztük, hogy felhívjuk a figyelmet a nyelvi agresszió egyik megnyilvánulási formájára. A továbbiakban két ideológia, a lingvicizmus és a nyelvi imperializmus bemutatásával foglalkozunk.

2. A lingvicizmus mint a nyelvi diszkrimináció eszköze

A nyelvhasználat és általában a nyelv lehet a hatalomhoz való hozzáférésnek, a hatalom gyakorlásának és a hatalomból való kirekesztésnek is az eszköze. A dominanciára való törekvés gyakran nyilvánul meg másokat kirekesztő vagy leigázó, lingvicista ideológiával átítatott, agresszív cselekedetekben.

A lingvicizmus a nyelvi diszkriminációt támogató gondolkodásmód, a diszkrimináció egyik fajtája, a nyelvi dominanciával és a nyelvi jogtalansággal kapcsolatos, a rasszizmussal és az etnicizmussal rokon jelenség. Ez az ideológia egyrészt megnyilvánulhat a kisebbségek nyelvhasználatára, másrészt pedig más nemzeti nyelvek beszélői ellen elkövetett agresszióban is. Mivel a jelenség még az ország határain belül is előfordul, gyakran tapasztaljuk, hogy a magyar nyelv valamelyik területi változatát beszélő személyeket azért éri – a lingvicizmus mint ideológia következtében sértegetésben és lenéző magatartásban megnyilvánuló – agresszió, mert anyanyelvünknek nem a sztenderd, hanem az attól szóhasználatában és grammatikai szerkezeiben eltérő változatát beszélik. Gyakori jelenség, hogy a vidékről városi középiskolába kerülő tanulókat az osztálytársaik kiközösítik, nyelvhasználatukat a tanárok rendszeresen kijavítják, azt sugallva, hogy az otthonról hozott nyelvhasználat nem helyénvaló, az édesanyától tanult nyelv „rossz” nyelv.

Az etnicizmushoz, a rasszizmushoz hasonlítható gondolkodásmód nemcsak hazánkban, hanem más országokban is tetten érhető. Káros következményeit, a kisebbségi nyelvek kiszorítására irányuló hivatalos attitűdöket mutatja be és szemlélteti számos tanulmányában Tove Skutnabb-Kangas svéd–finn kétnyelvű, Dániában élő alkalmazott nyelvész, a kisebbségi oktatás, a kétnyelvűség, a nyelv és a hatalom összefüggéseinek kutatója, a kisebbségek nyelvi jogainak szószólója. (A szerző az 1970-es években két nagyhatású jelentést készített a kisebbségi oktatásügyről az UNESCO számára. Régóta vizsgálja az őshonos és bevándorló kisebbségeket, elsősorban Skandináviában.) Egyik írásában, egy török–kurd példára utalva kiemeli, hogy a nyelvi agresszióhoz gyakran fizikai erőszak is társul olyan esetekben, amikor a kisebbségi gyerekeket bentlakásos iskolákban nevelik. Az asszimiláció, a többségi nyelv elsajátítása érdekében arra kényszerítik őket, hogy csak a többségi nyelvet használják, s még testi fenytést is alkalmaznak, ha a gyermek anyanyelvén megszólal. Szégyenérzetet keltenek a gyermekekben, és rákényszerítik őket arra, hogy tagadják meg anyanyelvüket és kultúrájukat. Ennek következtében sokan a többségi nyelvet csak alacsony színvonalon tanulják meg. „Néhány év után a gyermekek megtagadják szüleiket. Az iskolában megtiltják nekik, hogy kurdul beszéljenek. Azt tanulják, hogy a kurdok koszosak és primitívek. S mikor falujukba hazatérnek, szüleiknek csak annyit mondanak, hogy ők törökök, és semmi szükségük primitív kurd szülőkre. Azt várják szüleiktől, hogy törökök kezdjenek beszélni, és váljanak civilizáltakká” (Skutnabb-Kangas in Csernusné Ortutay – Forintos 2000: 66). A skandináv kutató az agresszív társadalmi ráhatást a bunkósbot és a mézesmáz, azaz a büntetés és a jutalmazás példájával szemlélteti. Ha a gyermekek anyanyelvüket használják, azért büntetésben részesülnek, a többségi nyelv használatáért viszont jutalom jár. A társadalom üzenete tehát a következő: a túléléshez ki kell irtani magukból értéktelennek tartott nyelveket, kultúrájukat és öntudatukat” (i. m. 67). Így történhet meg az, hogy a kisebbségek kultúrájuk és nyelvhasználatuk miatt lenézett, hatalom nélküli csoporttá válnak, értékeik soha nem alakíthatók a domináns társadalmi csoport értékeivé vagy hatalmi pozícióivá. A lingvicizmus mélyen áthatja a hétköznapi gondolkodást. A sztenderd nyelvet beszélők mint domináns csoport uralkodnak a nyelvváltozatok beszélői fölött, és emiatt az utóbbiak alárendelt pozícióba kerülnek, és gyakran a társadalom periferiájára kényszerülnek (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Lingvicizmus>).

Nyelvi agresszió következménye az is, hogy Afrika számos országában (pl. Csád, Gambia, Namíbia, Nigéria) a lakosság jelentős része azért lesz

funkcionális analfabéta, mert az iskolában nem az anyanyelvén, hanem egy második vagy egy idegen nyelven tanították írni és olvasni. Ezekben az iskolákban a lemorzsolódások és az iskolai kudarcok forrása gyakran az, hogy az oktatási nyelv nem az anyanyelv. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, a problémát az okozza, hogy a törzsi nyelvek nem rendelkeznek írásbeliséggel, az anyanyelvi oktatás feltétele viszont az lenne, hogy a világ számos anyanyelvét legalább részben írásbeliséggel rendelkező nyelvvé fejlesszék (i. m. 85).

A két- vagy többnyelvűséghez való viszonyulás nagy változatosságot mutat. Megítélésében, illetve elítélésében mindig a nyelvek presztízse játsza a döntő szerepet. Nem ítélik el, sőt, magasra értékelik az iskolában szerzett nyelvtudást, ha az elsajátított nyelvet gazdasági vagy kulturális szempontból hasznosnak tartják. Ezzel szemben a kisebbségek, a bevándorlók kétnyelvűségét az Egyesült Államokban például a szegénységgel és a tudatlansággal hozzák kapcsolatba, a beszélőket az idegenség vagy a korlátozott angol nyelvtudás címkéjével illetik. Debi Pattanayak indiai kutató a többnyelvűséggel kapcsolatos nyugati szemléletet így jellemzi: „Ideális esetben egy ország egynyelvű. Szomorú, de még elviselhető, ha hivatalosan kétnyelvű. Ha viszont három vagy annál több nyelvet beszél, az az ország csak harmadik világbeli és barbár lehet. A civilizáció érdekében mindent meg kell tenni az egynyelvűsítésért” (De Swaan 2003: 64). Ezt a szemléletmódot fölösleges kommentálni.

3. A nyelvi imperializmus

A kutatók a lingvicizmus egyik altípusának tekintik a nyelvi imperializmust, amely azt jelenti, hogy „az egyik nyelv beszélői uralkodnak más nyelvek beszélői fölött, megsértve azok nyelvi jogait. Korunkban az angol a legdominánsabb nyelv, mely a legkülönbébb ideológiák és rendszerek által támogatott sokféle, részben pozitív, részben semleges, részben lingvicista célt szolgál”(Tove Skutnabb-Kangas 1997). Hogyan lett az angol a modern világ *lingva franca*-ja, a nemzetközi gazdaság, a kereskedelem, a politika, a tudomány és a technika nyelve? „A világnyelvvé válást erőszak, nevezetesen katonai hódítások, az őslakosság gyarmatosítása vezette be, illetve tette lehetővé. ... A mai világnyelvek múlt- és jelenbeli birodalmak nyelvei” (Kiss 2002: 260). S hogy az erőszakos katonai hódításokat követően melyik ország nyelve válhatott világnyelvvé, azt részben az döntötte el, hogy mely nyelvközösségnek volt nagyobb gazdasági, technikai és tudományos ereje, és ennek következtében nagyobb befolyá-

sa, illetve hatalma. Másrészt pedig az, hogy mely nyelven közvetítettek olyan új ismereteket, amelyekről más nyelvek beszélőinek érdekében állt informálódni.

4. Világnyelv és agresszió

Azok, akik a többnyelvű világban csak anyanyelvüket beszélik – s ha ez nem világnyelv –, magukra maradnak, hiszen nem jutnak el hozzájuk létfontosságú információk. Egynyelvűségük miatt gyakran érznek kiszolgáltatottságot, félelmet és fenyegetettséget. Így volt ezzel Kosztolányi Dezső is, akinek számos írásában találunk utalást a Bábel okozta sorscsapásra, az összhang, a megértés tragikus hiányára. „Az én koromban vad, bábeli nyelvzavarok feleltek” – írja *A nyelvtanulásról* című elbeszélésében. Ezek a sorok egy közös nyelv hiányára utalnak, s ezzel még a XX. században sem rendelkezik az emberiség. *Az új kultúrnyelv* című írásában „a remények csillagaként” az eszperantóban látja a megoldást a többnyelvűség által okozott zűrzavar megszüntetésére. Zamenhof tevékenységét így jellemzi: „A bábeli nyelvzavart eloszlatja, mint zseniális operatőr felvágja a némák és gyámoltalanok papagájnyelvét, s a gyerek módra veszedő nemzeteket kibékíti egymással, mert megérteti őket” (Kosztolányi 2002: 10). Sajnos, a Zamenhof által megalkotott kultúrnyelv nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Helyette az angol indult el hódító útjára, amelyet a legfrissebb adatok szerint jelenleg már 1200-1500 millióan beszélnek. Az angol világnyelvvé válásának lehetnek agresszióval járó, negatív következményei. Nemzetközi szintén való folyamatos terjedésének egyik velejárója az, hogy egyes országokban, pl. a hajdani angol gyarmatokon az oktatás angol nyelven folyik, és ez a tény a nemzeti nyelv lebecsüléséhez, háttérbe szorításához vagy teljes kiszorításához, illetve az angol és más nyelvek közötti kulturális egyenlőtlenségek kialakulásához és fenntartásához vezethet. Amikor a világnyelv megjelenése és terjedése az anyanyelv „megsemmisítésére” irányul, a nyelvi imperializmusnak arról a fajtájáról beszélhetünk, amely a politika, az oktatás és a kultúra területén kifejtett agresszióon keresztül valósul meg. Ennek szükségszerű következménye a csak anyanyelvükön kommunikálókat kirekesztő politika, amely ugyanakkor az angolt jól beszélők legitimált előnyökhöz juttatásával párosul.

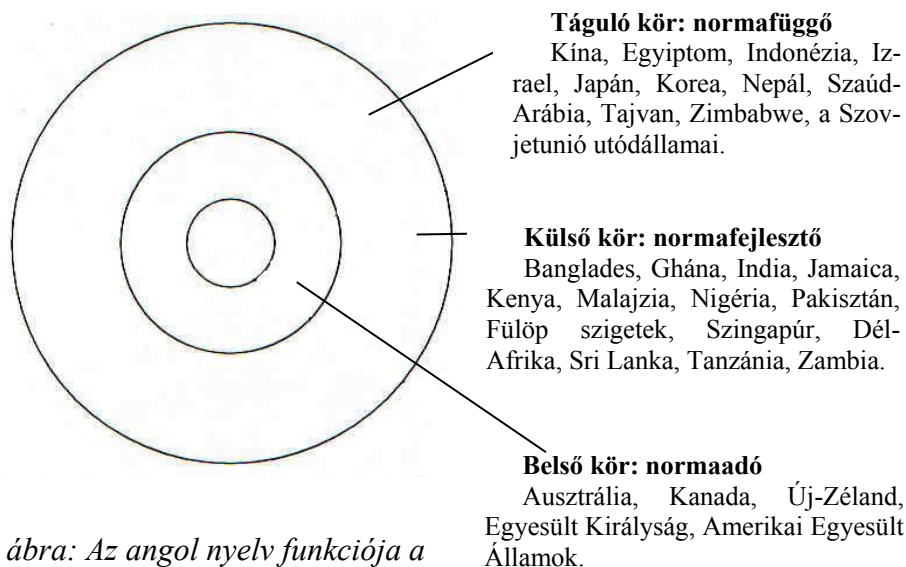
Hasonló a helyzet a francia nyelvvel is, amelyet a nagyvilágban az angol után – idegen nyelvként – a legtöbben tanulják. 41 országban rendelkezik hivatalos státussal, legtöbbjük a Frankofónia tagja, ami a francia

nyelvet használó országok és kormányok nemzetközi szervezete. A francia különböző nemzetközi szervezetek, pl. az Afrikai Unió, az ENSZ, az Európai Bíróság stb. Az Európai Unió több szervezetében kap kitüntetett szerepet, pl. az Európai Unió Bíróságán franciául zajlik a bírászkodás (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Francia-nyelv>). Afrika számos országában, ahol a lakosok anyanyelvükön is képesek kommunikálni, tehát még ott is, ahol formálisan létezik „nemzeti nyelv” (Ruanda, Szenegál, Kongó), az ország hivatalos nyelve a francia. Ezen a nyelven folyik a kormányzás, a közigazgatás, a rádió- és tv-adás, az oktatás, a tudomány művelése stb. Ennek egyik oka pl. Szenegálban – ahol a volof nyelv is betölthetné a nemzeti nyelv funkcióját – az, hogy a volof nemzeti nyelvvé válása elé a „nyelvi feltékenység” akadályt gördít. A többi törzsi nyelv nem ismeri el a volofot mint közvetítő nyelvet. A másik ok pedig az, hogy a szülők nem akarják afrikai közvetítő nyelvre taníttatni gyermekeiket, mert a társadalmi elithez való tartozást, előnyös, magas presztízsű állásokat csak a francia nyelv birtokában tölthetnek be. Afrikai országokban az a vélemény terjedt el, hogy egy afrikai nyelv birtokában legfeljebb sofőr lehet az ember, és más autóját vezetheti. A franciával viszont autóhoz juthat, és más hozzá-viszi őt (De Swaan 2003: 127).

5. Az angol nyelv jellemzői és funkciója a világ különböző országaiban

A 21. század elejére az angol lett a modern *lingua franca*, a világ leggyakrabban használt közvetítő nyelve. A globális világban különböző funkciókat tölt be. Kachru indiai származású kutató 1985-ben megalkotott egy koncentrikus körökből álló modellt, amelyek segítségével azt szemlélteti, hogy az angol nyelv mennyire eltérő szerepeket tölt be, mennyire különböző szociolingvisztikai szituációkat alakít ki a különböző kontinenseken, például Afrikában, Ázsiában vagy a Közel-Keleten. Bár európai elterjedését egy globális folyamat részének tekinthetjük, a modell sem Európára, sem kimondottan valamelyik európai országra nem vonatkozik (Kachru 1985).

A három koncentrikus, egy belső, egy külső és egy egyre inkább táguló körből álló modellben minden egyes kör az angol nyelv elterjedésére, elsajátításának módjára és azokra a funkciókra vonatkozik, amelyeket az angol nyelv világviszonylatban betölt.

1. ábra: Az angol nyelv funkciója a világ különböző országaiban Kachru 1985-ös modellje alapján.

A belső körbe azok az országok kerültek, amelyekben az angolt anyanyelvként beszélik (Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada és Új-Zéland). Ezek az ún. normaadó országok. A nem anyanyelvű beszélők számára az itt felsorolt országokban használatos angol nyelv a sztenderd változatot, a normákat biztosítja. A nem angol anyanyelvűek arra törekszenek, hogy a sztenderd angol normáihoz alkalmazkodjanak, a nyelvtanulók pedig ezen nyelv modelljei alapján tanulják, illetve sajátítják el az angol nyelvet.

A modellben a belső körre egy második kör épül, amelybe a következő országokat helyezte a szerző: Banglades, Ghána, India, Jamaica, Kenya, Malajzia, Nigéria, Pakisztán, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Dél-Afrika, Sri Lanka, Tanzánia, Zambia. Ezek az országok korábban Anglia gyarmatai voltak. Itt az angol egyike a két vagy három használatban lévő nyelvi kódoknak, vagy ez a hivatalos nyelv (pl. Nigériában), vagy az állami nyelvek egyike (pl. Zambiában), vagy az anyanyelvvvel párhuzamosan létező társnyelv (pl. Indiában), amelyet különböző társadalmi, oktatási és hivatalos, ügyintézésrel kapcsolatos szituációkban használnak. A külső körbe tartozó országok az angol nyelv használata szempontjából norma-

fejlesztők, mivel ezekben az országokban folyamatban van a náluk használatos angol nyelv normáinak kialakítása.

A harmadik, ún. táguló körben olyan országokat helyezett el a modell megalkotója, mint pl. Kína, Egyiptom, Indonézia, Izrael, Japán, Korea, Nepál, Szaúd-Arábia, Tajvan, Zimbabwe és a hajdani Szovjetunió utódállamai, ahol nem volt angol gyarmatosítás, itt az angol nem második vagy hivatalos, hanem nemzetközi nyelvként funkcionál. Az angol nyelvnek az itteni beszélők által kialakított változatait az indiai nyelvész performancia-változatoknak nevezi, mivel az itt élő emberek az angolt (a magyarokhoz hasonlóan) idegen nyelvként tanulják, körükben ez a nyelv egyre népszerűbb, a nyelvtanulók száma pedig rohamosan nő. Számukra a normákat a belső körben elhelyezett országokban beszélt angol nyelv szolgáltatja, tehát az angol nyelv használata náluk norma függő (Kachru 1985). A modell minden egyes országot önálló szociolingvisztikai egységnek tekint. Mivel a modell Európa országaival egyáltalán nem foglalkozik, érdemes megvizsgálni, hogy az utóbbi években az angol nyelvnek Európában milyen jellemzői és funkciói alakultak ki.

6. Az egységes Európa szociolingvisztikai jellemzői

Az angol nyelv használatát illetően Európában egyedülálló szociolingvisztikai szituáció alakult ki, amelynek legfontosabb jellemzői a következők:

Vannak a Közösségnek olyan országai, amelyekben ez a lakosság anyanyelve (Nagy-Britannia és Írország), mások viszont idegen nyelvként vagy nemzetközi nyelvként használják. Luxemburgban a francia és a német mellett első(dleges) nyelvként tartják számon, Hollandiában egyike azon nyelveknek, amelyet sokan megértenek, hiszen az angol az általános és a középiskolákban kötelező tantárgy. A többi tagállamban az angol általában az idegen vagy nemzetközi nyelv, a tudományos élet nyelve, a vállalati nyelv és egyes esetekben a második nyelv szerepét tölti be.

Új jelenség, hogy az angol mint *lingua franca* egyre gyakrabban funkcionál vállalati nyelvként, hiszen a vállalatoknak szükségük van egy közös nyelvre (pl. a finnországi Nokia esetében). Az angol mint vállalati nyelv politikai célokat is szolgál, a nyelvi agressziót küszöböli ki, mivel nyelvi semlegességet képvisel. Közismert tény, hogy francia és német vállalatok sokáig küzdöttek a nyelvi fölényért. Amikor pl. a francia Rhone-Poulenc és a német Hoechst cég 1999-ben az Aventis nevű közös

vállalatot létrehozta, az új cég vállalati nyelve az angol lett. Ez egyrészt szakmai szempontból volt hasznos, másrészt fontos nyelvpolitikai szerepet is betöltött: csökkentette a két nemzet közötti kulturális feszültséget (McArthur 2001: 2).

Miközben Európában az angol nyelv a fenti funkciókat betölti, ún. *nativizációs* folyamaton megy keresztül, „eleurópaiasodik”, és ez a jelenség egyrészt minden országban, másrészt a nyelvhasználat valamennyi szintjén (a nyelvi forma, a kontextus és a diskurzus szintjén egyaránt) megfigyelhető. Az angol nyelvnek az adott ország nyelvéhez igazítása megnyilvánulhat a nyelvi funkciók kijelölésében, a lexikalizációban, a szemantikai jelentés bővülésében, illetve szűkülésében. Leggyakrabban azonban a lexikai elemek kölcsönzése figyelhető meg.

A harmadik jellemző, amely a briteken kívül minden európai számára azonos, az angol nyelv elsajátítására vonatkozik, hiszen a nyelvi hatások, a nyelvtanulásra és a társas interakcióra vonatkozó lehetőségek a nem célnyelvi országokban szintén azonosak (Berns 1995: 6).

7. Az euro-angol jellemzői

A nyelvi agresszió egyik megnyilvánulási formájának tekinthető, hogy angol lexikai egységek honosodnak meg a világ, ezen belül Európa különböző nyelveiben is. Európában ezt az agressziót az euro-angol kialakulása és terjedése ellensúlyozza, amely egyelőre lassú folyamat. Az európai angol vagy egyszerűen csak *euro-angol*, az EU-ban tapasztalható multilingvizmussal és multikulturalizmussal párhuzamosan létező és funkcionáló lingua franca, az Európai Közösség közvetítő nyelve (Berns 1995: 7).

Sajnos, az euro-angol elnevezés az angolt anyanyelvként beszélők számára negatív konnotációt hordoz: „helytelen”, hibrid angol nyelvet (*Euro-speak*) értenek rajta, amelynek „hibáit” Brüsszelben követték el, amely károsan befolyásolja a sztenderd angol nyelvet.

Európai perspektívából szemlélve viszont a helyzet egészen más. Nálunk az euro-angolt az angol nyelv egyik új, jellegzetes, kimondottan európai változatának tekintik, amely a nyelvi közvetítés eszköze a különböző anyanyelvű tagállamok polgárai között (ugyanúgy, mint a *Kachru*-féle modellben a külső körben elhelyezett országokban, a hajdani angol gyarmatokon). Az EU ugyanis egy olyan politikai entitás, ahol egyrészt jelen van a multilingvizmus, másrészt az angol szintén közvetítő nyelvként funkcionál.

Az európai jelleg legszembetűnőbb vonása a szókincs területén mutatkozik meg. Gyakori például a franciából és németből átvett szavak, pl. az *eventuel* határozószó használata, amelynek jelentése a *probably*, *perhaps* jelentésével azonos, vagy az *actual* melléknév, amelynek jelentése *current*, *topical*. Jelentős politikai eseményekre olyan tulajdonnevekkel utalnak, mint pl. *Maastricht* vagy *Schengen*. Gyakoriak az *euro* előtagot tartalmazó főnevek és melléknevek. A Brüsszelben tevékenykedő politikusokra és köztisztviselőkre az *eurocrats* főnévvel szokás utalni, az angol nyelvnek pedig az a változata, amit használnak, az *euro-speak* vagy *euro-angol*. Az sem véletlen, hogy az egységes valutát *euronak*, a papírpénzt *euro-bankjegynek* nevezik, amelyekkel az *euro zónában* lehet fizetni. Rendkívül sok a betű- vagy mozaikszó, amelyekben szintén szerepel az Európára utaló „E”, pl. *EMU*, *ECU* stb. A bürokráciára köznév helyett gyakran a *Berlaymont* tulajdonnévvel utalnak, ami a brüsszeli *Európai Bizottság* épületének a neve. A *state*, *country* és *nation* főnevek helyett Európában a Közösség országait *tagállamoknak* (*Member States*) nevezik, és ez a kifejezés némi többletet, politikai tartalmat is kifejez. Az EU polgárai gyakran használják az *additionality* főnevet is, amely az Országok László és Magay Tamás által szerkesztett Angol–magyar nagyszótárban egyáltalán nem szerepel. Jelentése csak körülírással határozható meg: az Európai Regionális Fejlesztési Alaptól kapható támogatás igénylése az országos vagy helyi hatóságokon keresztül. Megfigyelhetjük, hogy az euro-angol nem a *domestic market*, hanem inkább az *internal market* kifejezést használja, *hazai piac* helyett *belső piacról* beszél (Modiano 2001: 13).

Láthatjuk tehát, hogy mennyire gyakoriak az európai fogalmakat, európai tapasztalatot tükröző szavak és kifejezések, amelyek az európai nyelvekben megszokottak és elfogadottak, és az euro-angolban fokozatosan honosodnak meg. Ezek nálunk a nativizációs folyamatok eredményeképpen alakultak így, és rendkívül hatékony kommunikációs eszköznek bizonyulnak, míg a született angolok számára nem feltétlenül érthetőek, sőt, idegenek. Modiano ezt a folyamatot így jellemzi: Kezdetben az európai tapasztalatot tükröző kifejezéseket csak azok értik meg, akik azt a nyelvet beszélik, amelyikből az új kifejezés származik. Idővel majd az angolok is megértik és elfogadják, majd meghonosítják (Modiano 2001: 13–14). Az euro-angolt beszélők gyakran helytelen nyelvtani szerkezeteket használnak, és ezek a szerkezetek gyakoriságuk következtében válnak elfogadottá. Ezt egy svéd példával tudjuk szemléltetni. Ha valaki nem törődik vagy nem akar foglalkozni valamivel, svédül a *hoppa över* ígét

használja, amelynek angol megfelelője a *hop over*. Míg az angol ige pl. a *hop over to Paris* és ehhez hasonló szerkezetekben fordul elő, az angolul beszélő svédek gyakran azt fejezik ki ezzel az igével, hogy valamivel nem kívánnak foglalkozni. Természetesen a beavatatlanok ezt hallván zavarba jönnek. Később viszont, amint ez a kifejezés elterjed a hétköznapi nyelvhasználatban, azok is használni fogják, akik a svédet nem ismerik (Modiano 2001).

Összegzés

Többnyelvű világban élünk. Társadalmi és kulturális identitásunkat és esélyeinket, egyéni boldogulásunkat nagymértékben meghatározza, hogy anyanyelvünknek mely változatát beszéljük, illetve, hogy tudunk-e angolul, franciául vagy németül is kommunikálni. Bízunk benne, hogy a jövőben a nyelvpolitikusok által felvállalt küldetés elsősorban az oktatásban vezet majd szemléletváltáshoz, amelynek következtében a tanárok fellépnek a nyelvi alapon történő hátrányos megkülönböztetés és a diszkrimináció ellen. Abban is bízunk kell, hogy a jövőben olyan nyelvpolitikai döntések születnek, amelyek nem szubtraktív, hanem additív jelleget öltenek. Nem a nemzeti nyelvek háttérbe szorítását tűzik ki célul, hanem azt, hogy a nemzeti nyelvek és a világnyelv a nemzeti és a kulturális identitás megtartása mellett, egymással párhuzamosan funkcionáljanak, és a globális világban a kölcsönös megértést szolgálják.

Irodalom

- Berns, M. 1995. English in the European Union. In: *English Today*, 43, Vol. 11. No. 3. 3–11.
- De Swaan, Abram 2003. *A nyelvek társadalma*. Budapest: Typotex Kiadó.
- Foucault, Michel 2000. *A szavak és a dolgok*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kiss J. 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Szociolingvisztikai alapfogalmak. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kosztolányi Dezső 2002. *Nyelv és lélek*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kachru, B. B. 1985. „Standards, codification and sociolinguistic realism: the English language in the outer circle.” In Quirk R. and Widdowson, H. G., eds. *English in the World: Teaching and learning the language and literatures*. pp. 11-30. Cambridge: University Press.
- McArthur, T. 2001. Euro-evolution? In: *English Today* 68. Vol. 17, No. 4. p. 2.
- Modiano M. 2001. A new variety of English. In: *English Today* 68. Vol. 17, No. 4. pp. 13–14.

Skutnabb-Kangas, Tove 1997. *Nyelv, oktatás és kisebbségek* (Szerk: Bárdi Nándor – Dippold Péter) Teleki László Alapítvány, Budapest. 63–67.
Tótfalusi István 1976. *Bábel örökében*. Budapest: Móra Könyvkiadó.

(<http://hu.wikipedia.org/wiki/Lingvicizmus>)

(<http://hu.wikipedia.org/wiki/Francia-nyelv>)